

I.I. КостащукЧернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
ivan_kostaschuk@ukr.net**СОЦІАЛЬНІ НЕГАРАЗДИ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

Соціальні негаразди, які ще називають соціальними бідами, соціальними патологіями або соціальним злом, по праву можна вважати визначниками соціально-економічного розвитку держави. Географія соціальних негараздів є молододу суспільно-географічною наукою, яка має значні перспективи свого розвитку завдяки актуальності теоретико-методологічних аспектів досліджень та їх практичному застосуванню при визначенні економічного, соціального та культурного розвитку регіонів.

В останні роки загальна економічна криза в усіх регіонах України призвела до помітного збільшення соціальних негараздів. Крім суто економічних та екологічних чинників, причинами такого погіршення ситуації є безсистемний підхід до керування адміністративними територіями та регіонами; відсутність методології прогнозування та стратегічного керування майбутньою поведінкою організаційних систем регіонів; невідповідність функцій, що їх виконують територіальні органи керування, дійсному їх призначенню у системі; відсутність належної соціальної інфраструктури регіону тощо.

Гостра необхідність регіональних досліджень соціальних негараздів зумовлюється значними контрастами областей за рівнем соціально-економічного розвитку, демографічною ситуацією, етнокультурними відмінностями, особливостями історичного розвитку. Важливість регіонального рівня дослідження зумовлена можливістю ефективного управління, покращенням умов життя населення, оскільки суспільні процеси тісно взаємопов'язані із соціально-економічною ситуацією.

Вагомий внесок у дослідження соціальних процесів держави і регіонів зробили такі вчені: Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко, О.І. Шаблій, З. Герасимчук, І.О. Горленко, М.І. Долішній, В. Куценко, Е.М. Лібанова, Л.М. Немець, Л. Новикова, В. Паламарчук, В. Стишенко, О.Г. Топчієв, О. У. Хомра та ін. Однак суспільно-географічні аспекти соціальної безпеки та протікання соціальних негараздів в Україні є недостатньо вивченими, а саме не розроблено теоретико-методологічних основ суспільно-географічного дослідження соціальних негараздів регіонів, зокрема, не визначено суспільно-географічну їх сутність, методику та систему методів їх дослідження. Недостатньо розроблені питання цілісної суспільно-географічної оцінки соціальних бід регіонів України, виявлення регіональних відмінностей, особливостей та основних її загроз.

Під *соціальними негараздами* О.І. Шаблій та Л.Т. Шевчук пропонують розуміти незадоволені повністю чи частково потреби та інтереси територіальної громади або її окремих складових, що сформульовані в загальному вигляді як певне соціальне завдання, що потребує вирішення [1].

На нашу думку, це окреслює насамперед не соціальні негаразди, а соціальну проблему, які, безумовно, призводять до появи соціальних негараздів.

Ми вважаємо, що соціальні негаразди – це наслідки, до яких призводить соціально-економічне, психологічне, суспільне становище і які проявляються в навмисній чи ненавмисній злочинності, алкоголізмі, самогубствах, безробітті, низькому рівні життя, і які нездатні повністю чи частково задовольнити потреби населення у соціальній безпеці. О.О. Штельмах вважає, що *соціальна безпека* – постійна доступність достатньої кількості соціальних гарантій і благ для нормальної життєдіяльності населення регіонів. У періоди економічних криз та проведення соціально-економічних реформ посилюється регіональна диференціація рівнів соціальної безпеки. Регіональні розходження стосуються насамперед рівня оплати праці, рівнів зайнятості і безробіття, народжуваності і смертності, процесу відтворення і кваліфікаційного рівня робочої сили, міграційних рухів населення [2].

Зрозуміло, що рівень розвитку соціальної сфери і «соціальних негараздів» знаходиться у прямій залежності від рівня розвитку економічної сфери. Назвемо, на наш погляд, найважливіші з них: наркоманія та СНІД, безробіття, злочинність, низький рівень життя населення, політико-географічні процеси, травматизм та смертність населення в молодому віці, розлучуваність. Багато цих рис соціальних негараздів мають свою «протилежність» у формі соціальних «гараздів». Наприклад, існують своєрідні пари: атеїзм – релігійність, тіньова економіка – легальна економіка, алкоголізм – тверезість та ін. Таким чином «гаразди» вважаються нормою, а їх протилежність «негаразди» – відхиленням від норми.

Суспільно-географічний підхід до виявлення ступеня регіонального рівня соціальних негараздів ґрунтується на оцінці та аналізі трьох груп загроз:

✓ першу групу становлять регіональні соціальні негаразди, що мають економічне походження: негаразди, пов'язані із регіональною диференціацією в рівнях доходів населення; біди, пов'язані із ситуацією на регіональних ринках праці; біди, пов'язані із проблемами фінансування регіональних соціальних програм; негаразди, пов'язані зі зниженням рівня життя населення;

✓ другу групу утворюють загрози демографічного походження: загрози регіональної депопуляції населення через природне скорочення, "старіння" населення, міграційні процеси, зменшення середньої тривалості життя; загрози погіршення якості трудових ресурсів регіонів через порушення необхідних умов для відтворення робочої сили;

✓ до третьої групи входять негаразди, що мають гуманітарне походження: негаразди соціальних протиріч, в основі яких лежать мовні, конфесійні та інші регіональні відмінності; загрози поширення соціальних хвороб у суспільстві; загрози, пов'язані із дестабілізацією соціально-трудових взаємовідносин (страйки) [2].

З метою суспільно-географічної оцінки регіонального рівня соціальних негараздів, найдоцільніше виділити такі групи соціальних негараздів, а саме:

✓ *демографічні соціальні негаразди*: низький коефіцієнт народжуваності, високі коефіцієнти смертності та природного скорочення

населення, висока частка пенсіонерів та значне переважання жінок у статевій структурі населення, низька середня тривалість життя тощо;

✓ *соціальні негаразди пов'язані із працею населення:* низький рівень зайнятості, високий рівень зареєстрованого безробіття, значне навантаження на одне вільне робоче місце тощо;

✓ *соціальні негаразди пов'язані із добробутом населення є:* низькі показники ВВП та ВНП на одну особу, середньомісячної заробітної плати, грошових доходів та витрат на душу населення, незначний обсяг реалізованих послуг на одну особу;

✓ *соціальні негаразди пов'язані із збереженням здоров'я населення:* високий рівень захворюваності на активний туберкульоз, захворювання СНІДОМ та наркозалежністю, алкоголізм, високий рівень онкозахворювань, інвалідність, значна кількість потерпілих на виробництві тощо;

✓ *соціальні негаразди пов'язані із спокоєм та безпекою населення:* високий рівень злочинності, убивств та навмисних пошкоджень, політичних переслідувань, порушення демократичних засад розвитку держави, етнічні та релігійні конфлікти тощо.

Суспільно-географічний аналіз соціальних негараздів передбачає виявлення їх регіональних особливостей, з'ясування чинників протікання у регіоні, типізацію районів за складом та інтенсивністю поширення цих соціальних негараздів. Це є необхідною умовою для розробки заходів регіональної соціальної політики. Регіональна політика соціальної безпеки це сфера державної діяльності, що пов'язана з реалізацією соціальних інтересів в регіонах та їх захистом від різноманітних загроз.

Література:

1. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 744 с.
2. Штельмах О.О. Суспільно-географічні аспекти соціальної безпеки регіонів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія». К., 2006. 20 с.

І.І. Костащук

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
ivan_kostaschuk@ukr.net*

Ю.О. Білоус

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
bilous_jura@ukr.net*

НАУКОВИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ГЕОГРАФІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ УЧНІВ

Сучасна модернізація освіти призвела до пошуку нових форм, методів та технологій викладання географії в сучасній школі. Звичайно, це поставило перед вчителем основне завдання – бути «вчителем-новатором», який вміє